

Бойко Людмила Павлівна,
кандидат педагогічних наук, професор
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID 0000-0001-8809-060X
lpboyko@ukr.net

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Мета статті – визначити роль молодіжних субкультур у сучасних соціокультурних реаліях та виявити специфіку їх впливу на еволюціонування українського суспільства в XXI ст. **Методологія дослідження** ґрунтується на усталених та новітніх теоретико-методологічних підходах і принципах, передусім, на міждисциплінарному інтегруванні провідних методів сучасної культурології та соціології. Застосовано метод аналізу та синтезу (для вивчення специфіки молодіжних субкультур та осмислення їх як важливої складової загальної культури), типологічний метод (спрямований на виявлення та визначення ролі молодіжних субкультур у трансформаційних процесах соціокультурного простору XXI ст.), соціокультурний метод (для розгляду субкультур у контексті цивілізаційних процесів) та метод теоретичного узагальнення (для підведення підсумків дослідження). **Наукова новизна.** Здійснено культурологічний аналіз та типологізацію глобальних молодіжних субкультур на сучасному етапі вітчизняного суспільного розвитку; окреслено основні особливості субкультурної диференціації української молоді; виявлено зв'язок між стилями та цінностями молодіжних субкультур і соціальними та культурними перетвореннями. **Висновки.** Українська культура XXI ст. як соціальне явище знаходиться на новій стадії формування та розвитку, перебуваючи в динаміці у процесі вироблення різноманітних форм, культурних взірців, світоспоглядальних постулатів та ціннісних орієнтирів, що в сукупності складають ідеологічну основу сучасного вітчизняного соціокультурного простору – галузі суспільного життя людини, яка регулюється культурними нормами. Молодіжні субкультури як важлива складова соціокультурного простору, виявляючи соціально-політичні та соціально-економічні проблеми, спрямовують світоглядну основу, а відповідно й поведінку молоді, в певному напрямку, впливаючи на суспільну систему в цілому та сприяючи позиціонуванню специфічних норм та постулатів як загальноприйнятих для всіх членів соціуму.

Ключові слова: молодіжна субкультура, субкультурна диференціація, соціокультурний простір.

Бойко Людмила Павлівна, кандидат педагогических наук, профессор Киевского национального университета культуры и искусств

Социокультурное значение молодежных субкультур в современных реалиях

Цель статьи – определить роль молодежных субкультур в современных социокультурных реалиях и выявить специфику их влияния на эволюционирование украинского общества в XXI в. **Методология исследования** основана на сложившихся и новейших теоретико-методологических подходах и принципах, прежде всего, на междисциплинарном интегрировании ведущих методов современной культурологии и социологии. Применен метод анализа и синтеза (для изучения специфики молодежных субкультур и осмысления их как важной составляющей общей культуры), типологический метод (направлен на выявление и определение роли молодежных субкультур в трансформационных процессах социокультурного пространства XX в.), социокультурный метод (для рассмотрения субкультур в контексте цивилизационных процессов) и метод теоретического обобщения (для подведения итогов исследования). **Научная новизна.** Осуществлено культурологический анализ и типологизацию глобальных молодежных субкультур на современном этапе отечественного общественного развития; обозначены основные особенности субкультурной дифференциации украинской молодежи; выявлена связь между стилями и ценностями молодежных субкультур, социальными и культурными преобразованиями. **Выводы.** Украинская культура XX в. как социальное явление находится на новой стадии формирования и развития, и, в динамическом процессе разработки различных форм, культурных образцов, мировоззренческих постулатов и ценностных ориентиров, в совокупности составляет идеологическую основу современного отечественного социокультурного пространства – области общественной жизни человека, которая регулируется культурными нормами. Молодежные субкультуры как важная составляющая социокультурного пространства, проявляя социально-политические и социально-экономические проблемы, направляют мировоззренческую основу, а, соответственно, и поведение молодежи, в определенном направлении, воздействуя на общественную систему в целом и способствуя позиционированию специфических норм и постулатов как общепринятых для всех членов социума.

Ключевые слова: молодежная субкультура, субкультурная дифференциация, социокультурное пространство.

Boiko Ludmila, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor Kyiv National University of Culture and Arts

Socio-cultural significance of youth subcultures in modern realities

The purpose of the article is to determine the role of youth subcultures in contemporary sociocultural realities and to identify the specifics of their influence on the evolution of Ukrainian society in the 21st century. **The research methodology** is based on the existing and the latest theoretical and methodological approaches and principles, primarily on the interdisciplinary integration of the leading methods of modern cultural science and sociology. The method of analysis and synthesis (to study the specifics of youth subcultures and understanding them as an important component of the general culture), the typological method (aimed at identifying and defining the role of youth subcultures in the transformation processes of the 20th century sociocultural space), the sociocultural method (for considering subcultures in the context of civilizational processes) and the method of theoretical generalization (to summarize the research). **Scientific novelty.** A culturological analysis and typology of global youth subcultures at the present stage of national social development has been carried out; identifies the main features of subculture differentiation of Ukrainian youth; The connection between the styles and values of youth subcultures, social and cultural transformations is revealed. **Conclusions.** Ukrainian culture of the twentieth century, as a social phenomenon, is at a new stage of formation and development, and, in the dynamic process of developing various forms, cultural patterns, worldview postulates and value orientations, together forms the ideological basis of the modern domestic sociocultural space – the field of human social life which is governed by cultural norms. Youth subcultures, as an important component of sociocultural space, manifesting sociopolitical and socioeconomic problems, direct the ideological basis, and accordingly the behavior of young people, in a certain direction, affecting the social system as a whole and promoting the positioning of specific norms and postulates as generally accepted for all members of society.

Key words: youth subculture, subcultural differentiation, sociocultural space.

Актуальність теми дослідження. Соціальні, політичні, економічні та культурні трансформаційні процеси українського суспільства на початку ХХІ ст. зумовили зміну формування, існування та функціонування різноманітних форм молодіжних об'єднань. Це актуалізує дослідження молодіжних субкультур, переосмислення підстав їх класифікації, з метою систематизації розмаїття форм їх прояву, як унікального явища сучасного мультикультурного простору.

Мета статті – визначити роль молодіжних субкультур у сучасних соціокультурних реаліях та виявити специфіку їх впливу на еволюціонування українського суспільства в ХХІ ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Молодіжні субкультури, як складний феномен сучасного соціокультурного простору привертає увагу багатьох дослідників: В. Личковах («Молодіжна субкультура як соціокультурний та естетичний феномен», 2012 р.) та Л. Іванченко («Молодіжні субкультури в сучасному світі», 2016 р.) досліджують феномен молодіжної субкультури в сучасній Україні та визначають вплив субкультур на формування масової свідомості молоді; Н. Сушик («Сутність, елементи, особливості, класифікації, фактори формування субкультури підлітків: соціально-педагогічний аспект», 2012 р.) розглядає молодіжні субкультури у контексті соціалізації підлітків; В. Павелків («Соціально-психологічний статус молодіжних субкультур як детермінант формування агресивної поведінки», 2014 р.) аналізує психологічні особливості субкультур як рушійні сили соціалізації особистості та ін.

Проте специфіка розвитку та функціонування молодіжних субкультур в Україні в контексті сучасних трансформаційних соціокультурних процесів вимагає більш детального дослідження та висвітлення означеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Стан субкультурної диференціації українського суспільства на сучасному етапі споріднений з аналогічними процесами західноєвропейських країн та США, що пов'язано з загальною тенденцією сучасних розвинутих суспільств до мультикультуралізації, виражається в дезінтегруванні єдності ієрархічних домінуючих цінностей і створенні багатьох фрагментованих та еkleктичних форм культурної ідентичності. Різноманітні форми молодіжної субкультури, що виникли як ескапістські або протестні, в процесі трансформації, відповідно до еволюціонування соціокультурного простору ХХІ ст., стали однією з форм ігрових практик молодіжного стилю.

Теоретичне осмислення та науковий аналіз молодіжних субкультур відіграли вирішальну роль в процесі дослідження багатьох аспектів культурної діяльності та дозвілля молоді.

Проте на сучасному етапі концепція «молодіжних субкультур», якої дотримуються Бірнінгемський центр сучасних досліджень в галузі культури (CCCS), все частіше критикується через недостатнє використання для розуміння складної специфіки молодіжних споживацьких та розважальних ідентичностей в умовах ХХІ ст. Домінуючою парадигмою в галузі дослідження молоді стали концепції «нео-плеїмінної» та «пост-субкультурної» [11, 175] ідентичність, а також концепція молодіжної субкультури як образу життя; концепції, в якій поєднано моделі субкультур Бірнінгемського центру сучасних досліджень в галузі культури та пост-культурні теорії [9, 125] та ін.

На думку Т. Гаврилук, обираючи субкультуральну ідентичність, молодь отримує ілюзію певної влади та контролю над власною біографією, відповідно кожна стратегія вибору є унікальною, оскільки пов'язана з індивідуальною тактикою захисту від пригнічення особистості масовою культурою [6]. Натомість типологічний підхід до молодіжних субкультур, як до культурних практик, засвідчує наявність загальних тенденцій їх розвитку.

Зауважимо, що поняття «молодіжна субкультура» (позиціонується як певне явище, основою якого є інноваційні потенції молодіжної культури, джерело подальшого прогресивного розвитку суспільної культури) у сучасному науковому вимірі не має загальноприйнятого трактування.

Наприклад, Т. Латишева вважає, що молодіжна субкультура – сукупність естетичних, політичних та інших ціннісних орієнтацій, моделей поведінки, символіки, стилю життя та зовнішньої атрибутики будь-якої групи молоді [3, 78].

Д. Хебдідж зауважує, що субкультури займають складне двояке положення у суспільстві, не асоціюючись автоматично з «істинним» супротивом суспільним структурам, балансує між «ствердженням та відповіддю, комерціалізацією та бунтом, супротивом та відповідністю» [7, 24].

Молодіжні субкультури позиціонуються також як барометри сучасності, вираження основних структурних та культурних перетворень в суспільстві [5, 499]. Вираження та стилі молодіжних субкультур набувають особливих характеристик в певні історичні періоди, реагуючи на соціальні зміни, що впливають на балансування між елементами субкультур та загальної культури.

У науковому вимірі існує багато способів визначення та позиціонування субкультур: концепція нерідко пов'язана з уявленням про яскраві молодіжні культури (наприклад, панк-культура, рокери, скінхеда та ін.); «щось чуже та/або дивакувате» [10, 12], проте не дивлячись на наявність певної невідповідності між конкретними субкультурами та суспільством в цілому, це не означає, що відмінності між культурними елементами, що сприймаються як основні або загальні, з одного боку, та елементами (знаками, символами), що сприймаються як субкультурні, з іншого, є вічним.

Т. Йохансен стверджує, що субкультури та загальна культура з часом змінюються, і, як правило, поєднуються. Дослідник, вивчаючи зв'язок між субкультурами та актуалізацією певних цінностей, думок та практик, наводить бодибілдінг як приклад тенденції перевтілення субкультурних цінностей і настроїв у прийнятні способи ставлення до здоров'я та тіла. Бодибілдінг перетворюється на фітнес, проте його основні

цінності – треновані м'язи, тверде тіло, здоров'я та аскетизм, широко представлені в багатьох інших розповсюджених та домінуючих соціокультурних моделях, відповідно загальна культура інтегрує певні атрибути та цінності образу життя субкультур [8].

Варто зауважити, що молодіжні субкультури, як відносно самостійні структури в загальній культурній системі, включають в себе й специфічний набір соціально-психологічних ознак, у тому числі соціально-психологічні якості, потреби та мотиви, інтереси та мету, ціннісні орієнтації та норми, що впливають на стиль життя та мислення.

Д. Парфенюк зауважує, що представниками молодіжних субкультур є молодь віком 14–22 років зі специфічною соціально-психологічною спрямованістю, яка визначається характеристиками мотиваційної галузі, соціально-психологічними якостями та диспозиційною концепцією соціальної поведінки особистості [4, 178].

Наприкінці ХХ ст. дослідниками активно розробляються різноманітні типологізації молодіжних субкультур. Відповідно до специфіки вітчизняного соціокультурного простору, найбільш доцільною, на наш погляд, є типологізація, запропонована Д. Колтуновим [2, 98]:

– за критерієм періоду розвитку – ретро-субкультури (бітники, стіляги, хіппі), субкультури недавнього минулого (байкери, люгери, металісти, гопники, скінхеди, панки, рокери та ін.) та субкультури нового часу (гламур, хіп-хоп, ролевики, толкієністи, хакери, фріки);

– за критерієм світогляду – світоглядні субкультури (панки, рокери, хакери, хіпі, скінхеди, люгери, пацифісти, нью-ейдж, гопники) та стилістично-світоглядні субкультури (готи, емо, хіп-хопери, ролери, ролевики, скейтери, граффітери, геймери, бітломани);

– за інтересами та гендерною орієнтацією – музичні (металісти, рокери, панки, хіп-хопери, рейвери), світоглядні (емо, гламур, готи, хіппі), асоціальні (гопники, скінхеди, нацисти, любери), спортивні (байкери, ролери, скейтери, футбольні фанати), релігійні (нью-ейдж, кришнаїди, сатаністи), ігрові (толкієністи, ролевики), соціально-активні (пацифісти, товариства охорони оточуючого середовища та тварин), інтернет-субкультури (геймери, хакери);

– за ступенем прийняття субкультурних норм – інституціональні (бітломани, граффітери, рейвери) та нонінституціональні субкультури (нью-ейдж, рокери, хіппі);

– зв'язком із інформаційними технологіями – реальні та віртуальні субкультури.

Зауважимо, що досить популярною є типологізація субкультур за першим критерієм на дві групи, які зарубіжні науковці умовно визначають як «реанімовані» та «сучасні» молодіжні субкультури [3, 45], вітчизняні – як «традиційні» та «нові» [1, 202]. До першої групи належать байкери, бітломани, бодібілдери, панки, рокобіли, скінхеди, хіп-хопівці та хіпі, а до другої – брейкери, геймери, гопники, готи, емо, індіаністи, металісти, толкієністи, уніформісти, репери, рейвери, фури та ін.

З урахуванням спільних цільових установок (музичні, спортивно-ігрові, кримінальні та субкультури «стилю життя») та гендерного орієнтування їх представників (андрогінно та маскуліно орієнтовані субкультури, а також субкультури без вираженої тендерної орієнтації), можемо виділити такі напрямки як: анархо-нігілістичні (радикально-деструктивні) – панки, скінхеди, металісти, сатаністи, хакери; романтико-ескапістські – хіпі, готи, емо, індіаністи; гедоністично-розважальні: байкери, гламурщики, растамани, рейвери, граффітери, репери та ін.

Провідною тенденцією сучасного світового соціокультурного простору є розширення субкультурних утворень, формування своєрідного конгломерату субкультур (метал, альтернатива та «dark-культура»), що поєднані загальними специфічними характеристиками (загальна візуальна, художня або музична стилістика, форми та способи проведення дозвіллевої діяльності), мають споріднені семіотичний і сенсовий виміри та єдиний комунікаційний простір. Т. Латишева стверджує, що інтегрування та сублімація молодіжних субкультур призводить до трансформації ідентичностей їх представників (вони усвідомлюють власний зв'язок з конгломератом, водночас заперечуючи приналежність до певної субкультури) [3, 102].

Молоде покоління українців, у межах системи суспільних відносин, засвоюють та відтворюють досвід багатьох поколінь та накопичують потенціал його перетворення та оновлення, як невід'ємних факторів еволюціонування. Відповідно позиціонуємо молодіжні культури специфічним фактором розвитку сучасного українського суспільства.

Аналізуючи специфіку вітчизняних молодіжних субкультур, можемо визначити їх як:

– унікальний прояв девіації, творчі символічні реакції та реакції на домінуючі суспільні цінності;

– неоднорідні та нестійкі явища, що мають певну інфраструктуру та зміст.

Окрім того, українські молодіжні субкультури пропонують відчутну ідентичність, реалізацію, культурну та політичну участь, а також певні порушення домінуючих норм; характеризуються високим рівнем самобутності та стабільності у контексті колективної ідентичності; взаємопов'язані з молодіжною культурою та загальною культурою в цілому.

Акцентуємо на наявності зв'язку між думками і цінностями, що культивуються в межах субкультур та загальними соціально-культурними і політичними трансформаціями в суспільстві. Саме молодіжні субкультури віддзеркалюють сучасне українське суспільство, його стан та проблеми, вагомість впливу на нього певних соціально-економічних та соціально-політичних подій.

Сучасне українське суспільство характеризується багатшаровістю культурних парадигм, формуванням різноманітних субкультурних утворень, що доповнюють загальноприйняті цінності та норми

домінуючої культури або протиставляється ним. Соціокультурний простір ХХІ ст. сприяє формуванню багатьох молодіжних субкультур з відмінною функціонально-світоглядною спрямованістю, що засвідчує високий рівень взаємодії з загальною культурою. У процесі побудови власної соціокультурної реальності, долучившись до нормативних та ціннісних аспектів певної субкультури, молодь засвоює та репрезентує її моделі поведінки, ціннісні орієнтири, стилістичні особливості, як фактор формування мети в житті, наслідування певним принципам та ідеалам.

Тенденціями розвитку молодіжних субкультур в Україні є формування субкультур, ціннісні орієнтири яких відповідають соціокультурній реальності постіндустріального суспільства – їх основою є: осмислення загальнолюдських та індивідуальних цінностей, толерантне ставлення до існуючих норм та моделей поведінки; перехід більшості субкультур до віртуальної галузі, що сприяє розширенню світосприйняття; розвиток субкультур, що пропагандують перехід від споживання до споглядання; формування єдиного простору молодіжних субкультур, у межах якого представники різних напрямків позиціонують себе представниками глобального суспільства.

Наукова новизна. Здійснено культурологічний аналіз та типологізацію глобальних молодіжних субкультур на сучасному етапі вітчизняного суспільного розвитку; окреслено основні особливості субкультурної диференціації української молоді; виявлено зв'язок між стилями та цінностями молодіжних субкультур і соціальними та культурними перетвореннями.

Висновки. Українська культура ХХІ ст., як соціальне явище, знаходиться на новій стадії формування та розвитку, перебуваючи в динаміці у процесі вироблення різноманітних форм, культурних взірців, світоспоглядальних постулатів та ціннісних орієнтирів, що в сукупності складають ідеологічну основу сучасного вітчизняного соціокультурного простору – галузі суспільного життя людини, яка регулюється культурними нормами. Молодіжні субкультури, як важлива складова соціокультурного простору, виявляючи соціально-політичні та соціально-економічні проблеми, спрямовують світоглядну основу, а відповідно й поведінку молоді, в певному напрямку, впливаючи на суспільну систему в цілому та сприяючи позиціонуванню специфічних норм та постулатів як загальноприйнятих для всіх членів соціуму.

Література

1. Іванченко Л. Молодіжні субкультури в сучасному світі. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2016. Вип. 20 (1). С. 201–210.
2. Колтунов Д. А. Молодежная субкультура на современном этапе развития российского общества : дис. канд. социологических наук / Тюменский государственный нефтегазовый университет. Тюмень, 2011. 169 с.
3. Латишева Т. В. Молодежные субкультуры: основания типологизации : дис. канд. социологических наук / Российский государственный гуманитарный университет. Москва, 2010. 207 с.
4. Парфенюк Д. В. Социально-психологическая направленность представите лей молодежных субкультур : дис. канд. психологических наук / Государственный университет управления. Москва, 2011. 237 с.
5. Blackman S. Subculture theory: An historical and contemporary assessment of the concept for understanding deviance. *Deviant Behavior*. 2014. № 35. pp. 496–512.
6. Gavrilyuk T.V., Garabazhii V.A., Gaisina L.M., Gabdrakhmanova L.N., Burenina I.V. The Dynamics of the Global Youth Subcultures and Movements: the Russian Context. *Global Media Journal*. 2016. Issue 2. URL : <http://www.globalmediajournal.com/open-access/the-dynamics-of-the-global-youth-subcultures-and-movements-the-russian-context.pdf> (дата звернення 11.05.2019).
7. Hebdige D. *Hiding in the light: On images and things*. London, England: Routledge, 1988. 280 p.
8. Johansson T., Andreasson J., Mattsson C. First From Subcultures to Common Culture: Bodybuilders, Skinheads, and the Normalization of the Marginal. 2017. Vol. 7. Issue 2. <https://doi.org/10.1177/2158244017706596>.
9. Martin G. Subculture, style, chavs and consumer capitalism: Towards a critical cultural criminology of youth. *Crime, Media, Culture*. 2009. № 5. pp. 123–145.
10. Nayak A., Kehily M. K. *Gender, youth & culture: Global masculinities and femininities*. Basingstoke : Palgrave MacMillan, 2013. 224 p.
11. Williams J. P. Authentic identities: Straightedge subculture, music, and the internet. *Journal of Contemporary Ethnography*. 2006. Issue 35. pp. 173–200.

References

1. Ivanchenko, L. (2016). Youth subcultures in the modern world. Theoretical and methodical problems of education of children and pupils, no. 20 (1), pp. 201–210 [in Ukrainian].
2. Koltunov, D. A. (2011). Youth subculture at the present stage of development of Russian society. C.Ed. Tyumen [in Russian].
3. Latisheva T. V. (2010). Youth Subcultures: The Foundations of Typologization. C.Ed. Moscow [in Russian].
4. Parfenyuk, D.V. (2011). Socio-psychological orientation of representatives of youth subcultures. C.Ed. Moscow [in Russian].
5. Blackman, S. (2014). Subculture theory: An historical and contemporary assessment of the concept for understanding deviance. *Deviant Behavior*, no. 35, pp. 496–512 [in English].
6. Gavrilyuk, T.V., Garabazhii, V.A., Gaisina, L.M., Gabdrakhmanova, L.N., Burenina, I.V. (2016). The Dynamics of the Global Youth Subcultures and Movements: the Russian Context. *Global Media Journal*, Issue 2. Available at : <http://www.globalmediajournal.com/open-access/the-dynamics-of-the-global-youth-subcultures-and-movements-the-russian-context.pdf> [in English].
7. Hebdige, D. (1988). *Hiding in the light: On images and things*. London, England: Routledge [in English].
8. Johansson, T., Andreasson, J., Mattsson, C. (2017). First From Subcultures to Common Culture: Bodybuilders, Skinheads, and the Normalization of the Marginal, Vol. 7, Issue 2. <https://doi.org/10.1177/2158244017706596> [in English].
9. Martin, G. (2009). Subculture, style, chavs and consumer capitalism: Towards critical cultural criminology of youth. *Crime, Media, Culture*, no. 5, pp. 123–145 [in English].
10. Nayak, A., Kehily, M. K. (2013). *Gender, youth & culture: Global masculinities and femininities*. Basingstoke : Palgrave MacMillan [in English].
11. Williams, J. P. (2006). Authentic identities: Straightedge subculture, music, and the internet. *Journal of Contemporary Ethnography*, Issue 35, pp. 173–200 [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.02.2019 р.